

УДК 347.97

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2021.04.61>

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ СУДОУСТРОЮ Й СТАТУСУ СУДДІВ

Бабенко Г.О.,*кандидат юридичних наук,**доцент кафедри права та публічного управління**Запорізького інституту економіки та інформаційних технологій**<https://orcid.org/0000-0001-9305-0901>*

Бабенко Г.О. Європейські стандарти судустрою й статусу суддів.

Основною метою України в напрямку інтеграції до Європейського Союзу є адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу, тобто поетапне прийняття та впровадження нормативно-правових актів України, розроблених з урахуванням законодавства Європейського Союзу. Державна політика України щодо адаптації законодавства формується як складова частина правової реформи в Україні та спрямовується на забезпечення єдиних підходів до нормопроекування, обов'язкового врахування вимог законодавства Європейського Союзу при нормопроекуванні тощо.

Метою статті є визначення змісту поняття та системи європейських стандартів судустрою й статусу суддів, які можуть бути застосовані в законодавстві України, враховуючи особливості судової системи.

У статті йде мова про правову природу стандартів, тому сформульоване наступне визначення: правовий стандарт – це сукупність правил поведінки суб'єктів у певній сфері, встановлена нормативними документами.

Застосовуючи європейські стандарти в сфері судустрою й статусу суддів, необхідно враховувати наступне: стандарт повинен бути регламентований нормами міжнародного права й закріплений у законодавстві України; може бути обов'язковим чи рекомендаційним; наявність єдиного підходу щодо змісту цього стандарту забезпечуватиме єдність судової практики.

У статті запропонована система європейських стандартів судустрою й статусу суддів, яку складають дві групи: 1) загальновизнані європейські стандарти, тобто обов'язкові європейські стандарти; 2) спеціальні європейські стандарти в сфері судустрою й статусу суддів, тобто ті, що носять рекомендаційний характер.

Важливість дотримання європейських стандартів у сфері судустрою й статусу суддів, а також їх вплив на судову практику в демократичних країнах важко переоцінити. Їх всебічне втілення в судочинство є актуальним, оскільки таким чином забезпечується демократичний розвиток України й побудова правової держави. Наявність єдиного підходу щодо визначення змісту поняття, системи європейських стандартів, їх закріплення у міжнародних і європейських правових актах забезпечуватиме єдність судової практики.

Ключові слова: європейські стандарти, Європейський Союз, судочинство, судустрою, статус суддів.

Babenco G.O. European standards of the judiciary and the status of judges.

The main goal of Ukraine in the direction of integration into the European Union is the adaptation of Ukrainian legislation to the legislation of the European Union, the gradual adoption and implementation of regulations of Ukraine, developed taking into account the legislation of the European Union. The state policy of Ukraine on the adaptation of legislation is formed as an integral part of legal reform in Ukraine and is aimed at ensuring common approaches to rule-making, mandatory consideration of European Union legislation in rule-making, etc.

The purpose of the article is to determine the content of the concept and system of European standards of the judiciary and the status of judges, which can be applied in the legislation of Ukraine, taking into account the peculiarities of the judicial system.

The article deals with the legal nature of standards, so the following definition is formulated: a legal standard is a set of rules of conduct of entities in a particular area, established by regulations.

When applying European standards in the field of the judiciary and the status of judges, the following must be taken into account: the standard must be regulated by international law and enshrined in Ukrainian law; may be mandatory or recommended; a single approach to the content of this standard will ensure the unity of case law.

The article proposes a system of European standards of the judiciary and the status of judges, which consists of two groups: 1) generally accepted European standards, mandatory European standards; 2) spe-

cial European standards in the field of the judiciary and the status of judges, those of a recommendatory nature.

The importance of adhering to European standards in the field of the judiciary and the status of judges, as well as their impact on judicial practice in democracies, is difficult to overestimate. Their comprehensive implementation in the judiciary is relevant, as it ensures the democratic development of Ukraine and the rule of law. The existence of a unified approach to defining the content of the concept, the system of European standards, their enshrinement in international and European legal acts will ensure the unity of case law.

Key words: European standards, the European Union, the judiciary, the judiciary, the status of judges.

Постановка проблеми. Судочинство — самостійна галузь діяльності держави та багатогранна, специфічна сфера, в якій провідну роль відіграють суди — державні органи, що мають закріплене конституційно (стаття 124 Конституції України) виключне повноваження здійснювати правосуддя в Україні. Загалом судочинство має на меті здійснення правосуддя — відновлення справедливості в законний спосіб шляхом постановлення судом обґрунтованого рішення та його виконання [1, с. 9].

Відповідно до Закону України «Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» основною метою України в напрямку інтеграції до Європейського Союзу є адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу, тобто поетапне прийняття та впровадження нормативно-правових актів України, розроблених з урахуванням законодавства Європейського Союзу.

Державна політика України щодо адаптації законодавства формується як складова частина правової реформи в Україні та спрямовується на забезпечення єдиних підходів до нормопроєктування, обов'язкового врахування вимог законодавства Європейського Союзу при нормопроєктуванні, підготовки кваліфікованих спеціалістів, створення належних умов для інституційного, науково-освітнього, нормопроєктного, технічного, фінансового забезпечення процесу адаптації законодавства України [2].

Угодою про асоціацію з Євросоюзом Україна проголосила згоду на посилення співробітництва у сфері юстиції, свободи та безпеки з метою забезпечення верховенства права та поваги до прав і основоположних свобод людини, зміцнення судової влади, підвищення її ефективності, гарантування її незалежності та неупередженості. Тож міжнародні та європейські стандарти в сфері судочинства повинні стати для нашої держави орієнтиром і пріоритетом у подальшому розвитку [1, с. 10].

Стан опрацювання проблематики. Питанням аналізу європейських стандартів у сфері судочинства й статусу суддів присвячені дослідження таких науковців, як: В. Бабкова, В. Бринцева, І. Кресіна, Р. Куйбіди, Л. Москвича, І. Назарова, Л. Наливайко, Н. Пархоменка, Я. Романюка, О. Саленко, О. Святоцького, К. Смирнова, О. Стрельцова, Ю. Шемшученка, І. Яковюка тощо. Проте питання щодо змісту поняття «європейські стандарти», системи європейських стандартів у законодавстві України про судочинство і статус суддів потребує подальшого дослідження.

Метою статті є визначення змісту поняття та системи європейських стандартів судочинства й статусу суддів, які можуть бути застосовані в законодавстві України, враховуючи особливості судової системи.

Виклад основного матеріалу. В умовах судової реформи термін «європейські стандарти» вживається часто. В чому ж полягає сутність таких стандартів? Для з'ясування цього питання необхідно передусім визначити поняття «стандарт». Так, у Законі України «Про стандартизацію» в п. 20 ч. 1 ст. 1 стандарт визначається як нормативний документ, заснований на консенсусі, прийнятий визнаним органом, що встановлює для загального і неодноразового використання правила, настанови або характеристики щодо діяльності чи її результатів, та спрямований на досягнення оптимального ступеня впорядкованості в певній сфері. В свою чергу європейський стандарт у цьому ж Законі визначається як регіональний стандарт, прийнятий європейською організацією стандартизації [3].

У науковій літературі зустрічається наступне визначення стандарту: це – сформульовані принципи та правила, що регулюють певну діяльність; це – нормативні документи, які фіксують окремі принципи й правила [4, с. 3].

Оскільки в статті мова йде саме про правову природу стандартів, на підставі аналізу літератури, можна сформулювати наступне визначення: правовий стандарт – це сукупність правил поведінки суб'єктів у певній сфері, встановлена нормативними документами.

Досліджуючи європейські стандарти судочинства й статусу суддів в законодавстві України, необхідно розкрити зміст поняття «європейські стандарти».

Так, Л. А. Луць, досліджуючи європейські міждержавні правові системи, визначає загально визнані європейські правові стандарти як єдині, типові принципи й норми, які зафіксовані в основних джерелах права регіональних міждержавно-правових систем та є мінімальними правовими вимогами щодо правових систем держав-учасниць [5, с. 175].

А. Л. Паскар визначає європейські стандарти правосуддя як передбачені міжнародними нормативно-правовими актами та розроблені прецедентною практикою ЄСПЛ вимоги або моделі, які висувуються до порядку здійснення судочинства, охоплені конвенційними гарантіями та розумінням поняття справедливого судового розгляду і спрямовані на забезпечення ефективного захисту прав та інтересів особи в суді. Імплементация європейських гарантій справедливого судочинства передбачає їх закріплення у національному законодавстві, розроблення та удосконалення діяльності судової системи з їх урахуванням та застосування у практиці судових органів [6, с. 120-121].

Тобто, застосовуючи європейські стандарти в сфері судоустрою й статусу суддів, необхідно врахувати наступне: стандарт повинен бути регламентований нормами міжнародного права й закріпленний у законодавстві України; може бути обов'язковим чи рекомендаційним; наявність єдиного підходу щодо змісту цього стандарту забезпечуватиме єдність судової практики.

Слід зазначити, що дослідження європейських правових стандартів у будь-якій сфері неможливе без розгляду правової системи, оскільки вони формуються в конкретній правовій системі й зумовлені її розвитком. Європейські стандарти взаємодіють з галуззю права, до якої вони належать, зокрема, й з правовою системою взагалі.

Європейські стандарти судоустрою й статусу суддів стосуються законодавчих положень, які регулюють ці інститути судочинства, а також системи національного законодавства про судоустрій і статус суддів та системи національного права в цілому.

У контексті теми, що розглядається, доцільним є проведення систематизації європейських стандартів у сфері судоустрою й статусу суддів, оскільки їх застосування вимагає усвідомлення системи й специфіки цих стандартів.

Щодо побудови системи європейських стандартів судоустрою й статусу суддів, на яких повинна ґрунтуватися система судоустрою України, привертає увагу думка В. Д. Бринцева, який виділяє наступні види:

1) комплексні стандарти, що закріплюють правила розгляду судових справ і загальні принципи (справедливість, неупередженість, публічність, відкритість, рівність всіх перед законом (судом) тощо);

2) стандарти (принципи) побудови системи судових органів (самостійність суду, незалежність суддів, єдність судової системи, доступність структур судової влади для всіх верств населення) [7, с. 36-37].

О. Саленко, класифікуючи загальновизнані міжнародні стандарти в сфері судоустрою й статусу суддів, в окрему групу виділяє загальновизнані європейські стандарти – міжнародні стандарти, закріплені в європейських міжнародних правових актах. До цієї групи європейського рівня міжнародних стандартів у сфері судоустрою та статусу суддів відносять наступні стандарти:

- принципи та норми, закріплені в міжнародних документах, ухвалених під егідою Ради Європи;
- загальновизнані міжнародні стандарти Європейського Союзу [8, с. 266].

Важливим також є питання визначення джерел, у яких закріплені європейські стандарти в сфері судоустрою й статусу суддів, їх обов'язковість, усвідомлення в практичній і науковій діяльності.

Л. М. Ніколенко вірно зазначає, що існує безліч документів різних європейських органів, які, крім Конвенції, визначають стандарти у сфері судочинства. Поняття «європейські стандарти» включає не тільки практику Європейського суду щодо застосування положень Конвенції, воно визначає розвиток всієї європейської системи права. Але практика Європейського суду є провідним елементом для реформування національного законодавства. Не може бути вироблений єдиний незмінний стандарт для всіх країн Європи, кожна країна має свої національні особливості, які повинні бути враховані при удосконаленні законодавства. Європейський суд неодноразово підкреслював автономію держав-учасниць в організації судочинства. Звісно ж, що європейські стандарти окреслюють мінімальний рівень судового захисту, що гарантується людини у будь-якій державі) [8, с. 116].

Слід зазначити, що для України відповідно до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод юридично обов'язковими є рішення Європейського Суду із прав людини (ст. 53). Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» зобов'язав суди України застосовувати Конвенцію та практику Суду як джерело права (ст. 17), чим засвідчується загальнообов'язковість їх норм. А ст. 18 закону передбачено порядок посилання на Конвенцію та практику ЄСПЛ [9]. Відповідно до даного закону Україна дотримується приписів Конвенції та ЄСПЛ. Так, у 2019 р. нею було виконано 443 рішення Європейського суду з прав людини [10].

П. А. Рудик зазначає, що норми рішень ЄСПЛ виступають як міжнародні стандарти. І на його рішення посилаються в своїх рішеннях національні суди інших країн і, зокрема, суди України. Проте реалізація зазначених вище міжнародних стандартів в Україні відбувається складно. Причинами такого становища є низький рівень професіоналізму суддів, неукомплектованість суддівського корпусу, велике навантаження на суди, високий рівень корупції в судовій системі, низький рівень довіри до судової системи та низький рівень виконання рішень Європейського Суду з прав людини. Чітке осмислення,

розуміння й дотримання обов'язкових базових загальновизнаних міжнародних стандартів судами всіх рівнів сприятиме забезпеченню єдності судової практики [11, с. 75].

Отже, на підставі аналізу різних поглядів науковців щодо класифікації міжнародних і європейських стандартів, враховуючи їх пропозиції, можна запропонувати таку систему європейських стандартів судоустрою й статусу суддів, яку складають дві групи:

- 1) загальновизнані європейські стандарти, тобто обов'язкові європейські стандарти;
- 2) спеціальні європейські стандарти в сфері судоустрою й статусу суддів, тобто ті, що мають рекомендаційний характер.

Висновки. Таким чином, важливість дотримання європейських стандартів у сфері судоустрою й статусу суддів, а також їх вплив на судову практику в демократичних країнах важко переоцінити. Їх всебічне втілення в судочинство є актуальним, оскільки таким чином забезпечується демократичний розвиток України й побудова правової держави. Наявність єдиного підходу щодо визначення змісту поняття, системи європейських стандартів, їх закріплення у міжнародних і європейських правових актах забезпечуватиме єдність судової практики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства. Київ, 2015. 708 с.
2. Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 3. Ст. 12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-IV#Text>.
3. Про стандартизацію: Закон України. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 31. Ст.1058. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1315-18#Text>.
4. Николаева С. А., Шебек С. В. Корпоративные стандарты: от концепции до инструкции, практика разработки. М.: Книжный мир, 2002. 333 с.
5. Луць Л. А. Європейські міждержавні правові системи: загальнотеоретична характеристика: дис... д-ра юрид. наук: 12.00.01. Львів, 2004. 447 с.
6. Паскар А. Л. Європейські стандарти правосуддя. Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні: Матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (29 жовтня 2021р., Чернівці) / редкол.: О.В. Щербанюк та ін. Чернівці: 2021. С. 118-121.
7. Бринцев В. Д. Система організаційного забезпечення судової влади України: дис... д-ра юрид. наук: 12.00.10. Х., 2011. 520 с.
8. Саленко О. Міжнародні стандарти у сфері судоустрою та статусу суддів, їх зміст і класифікація. Национальный юридический журнал: теория и практика, июнь 2014. С. 263-269.
9. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 р. Відомості Верховної Ради України. 2006. № 30. Ст. 260. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>.
10. Інформація щодо виконання рішень Європейського Суду з прав людини у справах проти України. URL: <https://minjust.gov.ua/m/informatsiya-schodo-vikonannya-rishen-evropeyskogo-sudu-z-prav-lyudini-u-spravah-proti-ukraini>.
11. Рудик П. А. Основні міжнародно-правові та європейські стандарти у сфері правосуддя та їх вплив на забезпечення єдності судової практики. Конституційне право. Часопис Київського університету права, 2019. № 4. С. 74-80.